

**ДИСИДЕНТСЬКИЙ РУХ 50-Х–60-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ В ОСВІТНЬОМУ
СЕРЕДОВИЩІ: ІСТОРІЯ ТА ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА**

У статті розглядаються передумови виникнення дисидентського руху, розуміння поняття «дисидент», діяльність організації «Реалістичний робітничий гурток демократів», на основі діяльності якої можна демонструвати приклад дисидентського руху для здобувачів повної загальної середньої освіти згідно до програм, розроблених МОН України.

Ключові слова: дисидент, дисидентство, «Реалістичний робітничий гурток демократів», історія, історія України, громадянська освіта.

The article deals with the prerequisites for the emergence of the dissident movement, the understanding of the concept of "dissident", the activities of the organization "Realistic Workers' Circle of Democrats", on the basis of which it is possible to demonstrate an example of the dissident movement for applicants for complete general secondary education in accordance with the programs developed by the Ministry of Education and Science of Ukraine.

Key words: "dissident", "dissidence", "Realistic Workers' Circle of Democrats", "history", "history of Ukraine", "civic education".

Після смерті Й. Сталіна у 1953 році ХХ з'їзд КПРС розвінчує культ особи правителя і піддає нищівній критиці офіційну систему цінностей, які вважалися канонізованими. Починається час «хрущовської відлиги». До цього часу офіційна література створювали міфи про щасливе й успішне життя суспільства в СРСР. Ті, хто намагався перечити цьому, піддавалися терору. Однак національне питання України у складі СРСР поставало чи не головним у суспільному й політичному житті республіки. Тому на фоні таких політичних подій з'являється явище «дисидентство».

Термін «дисиденти» (від лат. *dissidens* – незгідний, «ті, що сидять окремо») спочатку вживався для позначення еретичних сект середньовічною церковною мовою, потім як апофатичне самовизначення стосовно опонента дискусії. Основним же противником дисидентів в УРСР була радянська влада. Петро Логічний вважає, що «дисидентство» – це вияв українського націоналізму, а Олександр Зінов'єв зараховував до дисидентів усіх осіб, які були залучені до конфлікту з радянським суспільством. Дисидентський рух в УРСР мав чотири спрямування: релігійний, правозахисний, політичний, культурницький [7].

В цій статті більш детально розглянемо діяльність групи «Реалістичний робітничий гурток демократів», яка відноситься до політичного спрямування та можливість використання матеріалу в шкільному курсі історії і громадянської освіти.

У 1956 р. Дониченко Євген Григорович у віці 18-ти років із м. Сталіно (нині м. Донецьк) створює організацію «Реалістичний робітничий гурток демократів». Реальна картина політики радянської влади стосовно суспільства в минулому та в часи його життя, що сформувалась у молодого робітника не лише з вітчизняних джерел, а зокрема й зарубіжних (радіостанція «Голос Америки»), а також політика десталінізації і страйковий рух шахтарів і робітників Донбасу сформували дух «дисидентства» [6].

Керівник управління КДБ по Сталінській області стверджував, що Євген Дониченко наслухався західних передач, які виступали проти радянської влади й вирішив організувати групу молоді, коли зрозумів, що в СРСР відсутня демократія [2].

Члени гуртка прагнули боротися з радянською владою та в майбутньому стати демократичною партією. Агітація та пропаганда були їхньою головною зброєю, яка відображалась у формі часопису «Свободное слово» і листівок: «Сталін – ворог народу», «Вороги народу – в Кремлі», «Дайте свободу політ'в'язням», «Не вірте комуністам!». За

півтора роки існування виготовлено близько 3 тис. таких листівок. У листівці «Слава Ісусу Христу!» відображено протест проти порушення прав людини на свободу совісті, що порушувала комуністична влада.

Згодом свою діяльність дисиденти планували змінити на революційну. Керівництво робітничої організації ставило перед собою завдання створити мережу нелегальних осередків, яка мали би в майбутньому об'єднатися у єдину демократичну партію та пропагувати власні ідеї в суспільстві, проводити партизанські дії та диверсії, що утворило би масове народне повстання. Після перемоги завдяки революції передбачалося проведення вільних всенародних демократичних виборів на багатопартійній основі й створення коаліційного уряду.

3 серпня 1957 року Є. Дониченка заарештували. 29 листопада 1957 року засуджений до 8-ми років позбавлення волі у мордовських таборах та 5 років заслання. 8 травня 1964 р. помилуваний згідно до постанови президії ВР УРСР після звільнення [5].

Не менш важливим є розгляд подібної теми в освітньому середовищі з реалізацією головного принципу інтегрованого викладу історії, в якому учень повинен усвідомити власну національну ідентичність, сформувати власний патріотичний світогляд, зрозуміти виклики глобалізованого світу, засвоїти та осмислити історичні явища та процеси, що визначають національні інтереси України та її місце у світовій історії. Це все передбачено для здобувачів повної загальної середньої освіти в освітніх програмах, розроблених МОН України, відповідно до конкретного розділу, теми та їх освітнього змісту:

Таблиця 1

| Назва предмету | Розділ |
|--|---|
| Історія України | <i>Розділ 2. Україна в умовах десталінізації.</i> |
| Громадянська освіта | <i>Розділ 4. Демократичне суспільство та його цінності.</i> |
| Історія: Україна і світ (інтегрований курс) | <i>Розділ 3. Україна в період «відлиги».</i> |

Згідно освітніх програм «Історії України. Всесвітня історія» навчальним змістом передбачено розгляд таких питань: спроба опозиційної діяльності: підпільні групи та організації та зародження дисидентського руху[4]; «Громадянська освіта» – демократична держава: демократичні цінності; громадянське суспільство: громадські організації. Інші форми самоорганізації громадян; громадянська участь: роль громадянина у демократизації суспільства, демократичний громадянин, громадянська позиція, активність та відповідальність [3]; «Історія: Україна і світ» – передумови поширення опозиційних (анти тоталітарних, антикомуністичних, антиімперських) настроїв в українському суспільстві, дисидентський рух в Україні, його ідейні засади, форми вияву й особливості, боротьба комуністичного режиму проти «шістдесятників» і дисидентів [1].

Отже, така загальна спрямованість ідейного змісту діяльності «Реалістичного робітничого гуртка демократів»: вимога посилення участі суспільства в управлінні державою, критика існуючого ладу, вимога дотримання демократичних прав і свобод громадян, засудження тоталітарних методів управління радянського режиму дає підстави вважати цю організацію причетною до дисидентського руху з її національною складовою. А висвітлення подібної теми в освітньому середовищі є важливим моментом, оскільки для сучасного світу, який інтегрується дуже активно, історична й громадянська освіта сприяє

інтелектуальному розвитку особистості та розуміння сучасного становища, з огляду на історичне минуле держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Історія: Україна і світ. 10-11 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. К.: НРЕСПRESS, 2022. 64 с.
2. Куромія Гіроакі. Свобода і терор у Донбасі: Українсько-російське прикордоння, 1870–1990-і роки / Пер. з англ.: Г. Кьорян, В. Агеєв; Передм. Г. Немирі. К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. С. 463
3. Навчальна програма «Громадянська освіта» (інтегрований курс, рівень стандарту). Авт.: Бакка Т., Беца Н. та ін. / Наказ МОН від 23.10.2017 р. № 1407
4. Навчальна програма «Історія України. Всесвітня історія». Авт.: Пометун О., Атамась О. та ін. / Наказ МОН від 03.08.2022 р. № 698
5. Національно-визвольний рух: підпільні групи та організації. Робітничі виступи // Історія України: підручник / Г. М. Хлібовська, О. В. Наумчук, М. Є. Крижановська, І. Б. Гирич, І.О. Бурнейко. Тернопіль: Астон, 2019. С. 81
6. Проскурін В. М. Ідейний зміст діяльності робітничих дисидентських груп на Донбасі. *Гілея: науковий вісник*. К. : «Видавництво «Гілея», 2019. Вип. 151 (№12). Ч.1. Історичні науки. С. 114-118
7. Юрій М., Алексієвець Л. Хрущовська “відлига” як відновлення самоідентифікації українського народу. *Україна–Європа–Світ*. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2019. Вип. 21. С. 51–60

Рекомендує до друку науковий керівник доцентка Кузовова Н.М.